

Türkiye-AB İlişkilerinde Yeniden Üst Düzeyli Diyalog: Umutlu Olmak Mümkün Mü? Ne İçin ve Ne Ölçüde? - Sanem Baykal



AB üyesi ülkelerin Dışişleri Bakanlarının yılda iki defa gayri resmi olarak biraraya geldikleri Gymnich toplantılarının bu yılki ikincisi, 29-30 Ağustos 2024 tarihlerinde Brüksel’de gerçekleşti. Geniş ifadesiyle dış politika meselelerinin ele alındığı bu toplantı, uzun süredir ciddi bir tıkanma yaşayan Türkiye-AB ilişkileri bakımından önemli bir gelişmeye sahne oldu ve Dışişleri Bakanı Hakan Fidan toplantıya davet edildi.

İyimser bir yaklaşımla Temmuz 2019’daki AB Dış İlişkiler Konseyi kararlarından, daha gerçekçi bir bakışla 15 Temmuz 2016’dan bu yana ilişkilerde yaşanan hareketsizliğin ve hatta olumsuzluğun dağılabileceği, buzların çözülebileceği yönünde beklentilere yol açan bu davet ve toplantı, görev süresini tamamlamak

üzere olan AB Dış Politika ve Güvenlik Politikası Yüksek Temsilcisi Josep Borell'in girişimiyle gerçekleşti.

Formatı ve niteliği gereği tarafların somut bir karar alması beklenmeyen, ancak Bakan Fidan tarafından "müspet bir gelişme" olarak yorumlanan bu davet ve toplantı ne ifade ediyor? İlişkilerdeki tıkanıklık ya da duraksamayı da geçip, en hafif tabiriyle uzaklaşma olarak nitelenebilecek olumsuzluktan çıkış ihtimalinin belirdiği anlamında yorumlanması mümkün mü?

Elbette siyasi düzeydeki bu temas, tarafların karşı karşıya oldukları çok yönlü ve ağırlıklı olarak jeopolitik sınamalar karşısında birbirlerine duydukları gereksinimin ve işbirliğine yönelik niyetlerinin bir delili ya da ispatı olarak yorumlanabilir.

Bununla birlikte, sadece bu son 5 yılda değil, Türkiye'nin AB üyelik müzakerelerinin açılması kararının alındığı Aralık 2004 AB Zirvesinden bu yana geçen 20 yıllık sürede tarafların hem iç hem dış politikalarındaki gelişmeleri, hem de dünyada meydana gelen ve gelmekte olan siyasi, ekonomik ve toplumsal dönüşümü ve hatta altüst oluşu izleyenler bakımından böyle olumlu bir çıkarımda bulunmak ve umutlanmak pek de kolay değil.

Türkiye Şubat 2022 ve sonrasında meydana gelen gelişmeler sonrası jeopolitik gerekçelerle AB'nin yeniden gündemine giren genişleme politikasının resmen ve hukuken hala bir parçası olsa da, siyaseten ve fiilen artık zorunluluk olmadıkça aday ülkeler arasında kolay kolay anılmıyor bile. Buna karşılık Gymnich toplantısında Yüksek Temsilci Borell'in ve üye ülke dışişleri bakanlarının genişleme sürecinin ortak zemini ve ön şartı olan Kopenhag Siyasi Kriterlerini, yani demokrasi, insan hakları ve hukukun üstünlüğü değerlerini Türkiye'ye hatırlatmış olduğu tahmin edilebilir ya da en azından umut edilir. Türkiye'nin bu alanlardaki duraksama ve geri gidişine ilişkin Avrupa Komisyonunun İlerleme ya da Ülke Raporlarındaki tespitlerin 2005-2006 yıllarına kadar geri gittiğini hatırlamak bu bakımdan dikkat çekici olsa gerek. Üstelik taraflar arasındaki işbirliği alanlarının, özellikle Türkiye tarafından sıklıkla gündeme getirilenler

arasında yer alan Gümrük Birliği Güncellemesi ya da Vizesiz Seyahat gibi dosyaların, söz konusu değerlerle, özellikle de insan hakları ve hukukun üstünlüğü ile yakından ilgili oldukları, ister ticari ilişkiler ve bunların altyapısını oluşturan uluslararası anlaşmalar, ister vize muafiyeti süreçleri olsun, bunlara yönelik bir siyasi ya da demokratik koşulluluk uygulamasına AB'nin uzun süredir, özellikle de 2000'lerin ilk ve ikinci onyıllarında başvurmaya başladığı da hatırlandığında bu vurguların şaşırtıcı olmaması gerekir.

Yine, AB'nin katılım sürecinin de bir parçası olan dış politika alanındaki tutum ve politikalarına 20 yıl önce, hatta 2010'lara kadar büyük ölçüde uyum sağlayan Türkiye'nin, aradan geçen sürede adım adım bu tutum ve politikalarından uzaklaştığı da özellikle son yıllarda AB kurumlarının Türkiye'ye yönelik getirdiği eleştirilerin arasında yer alıyor.

Taraflar arasında enerji arzı güvenliği, düzensiz göçle mücadele, terörle mücadele gibi pek çok alanda işbirliğine imkan veren ortak çıkarların varlığına işaret edilmesine karşılık bir türlü sağlıklı, kurumsal ve ilişkilerdeki dinamiği besleyecek perakendeci bir al ver ilişkisinin bile kurulamaması da aslında bir gerçeği öne seriyor olabilir: taraflar ortak değerler ve ortak amaç ya da çıkarlar etrafında bir araya gelmeye uygun rasyonel bir zemini inşa edemiyorlar. Tam da bu nedenle Gümrük Birliği Güncellemesi ya da göç işbirliği gibi her iki tarafın da çıkarlarına hizmet edecek, kurumsal diyalog ve işbirliğini tahkim ederek karşılıklı güvensizliği gidermeye yarayabilecek adımlar bile 10 yılı aşkın süredir atılmıyor. Öyle ki bu tarz girişimler gündeme geldiğinde de ya süreklilik kazanamıyor ya da hayata bile geçemeyerek taraflar arasında güvenin yeniden tesisine hizmet etmek bir yana, güvensizliği ve hayal kırıklıklarını yani tepkiselliği besliyor. Bu bağlamda Kıbrıs sorununda yaşanan tıkanma ve çözümsüzlük de hem bu olumsuz atmosferin nedenleri, hem de sonuçları arasında yer alıyor ve sadece üyelik sürecini değil, işbirliği imkanlarını da engelliyor.

Jeopolitik çıkarların normatif arayışların çok önüne geçtiği bir konjunktürde bile taraflar arasındaki uzaklığın aşılabilmesi ise Türkiye-AB ilişkilerinin herhangi bir dış politika aktörü ile ikili ilişkinin ötesine geçtiğini her iki taraf bakımından da kanıtlayıcı olsa gerek. AB açısından Türkiye herhangi bir üçüncü ülke değil, hiç

olmadı ve hiç olmayacak gibi görünüyor. AB de Türkiye için herhangi bir başka uluslararası örgütten, partnerden ya da ülkeler topluluğundan öte tarihi, siyasi, ekonomik ve kimliksel anlamlar içeriyor. Tam da bu nedenle taraflar, normatif temelleri tamamıyla dışlayan, kurumsal zeminden yoksun, saf çıkara dayalı bir al ver ilişkisini kurmakta da zorlanıyor, her iki tarafta da bu yönde istek ve niyet sahipleri önemli oranlara ulaşsa bile, bu tarihi adımı atmanın sorumluluğunu üstlenmeyi göze alamıyorlar.

Yine de bu tespitin tarafları rehavete ve hatta maceraya sürüklenme ihtimali de hiç az değil gibi. Türkiye'nin uzun süredir siyasi düzeyde yüksek sesle dile getirdiği biz ve onlar söylemi, mevcut iç ve dış konjonktürün de etkisiyle AB içinde de Türkiye'yi "rakip" hatta "öteki" görenlerde karşılığını giderek daha çok bulmaya başladı. Bu şartlarda Gymnich vesilesiyle AB siyasi platformlarında Türkiye ve AB siyasi yetkililerinin bir araya gelerek diyalog kurmalarını, temkin yönü ağır basan bir iyimserlikle karşılamak gerekir yine de. Kısa ve orta vadede ilişkilerin daha da soğumasını, aranın açılmasını engelleyip, bu ilişkileri koşulların daha elverişli olabileceği bir geleceğe taşımayı sağlamaya yönelik olması beklenebilecek her adım, iki tarafın da uzun vadeli çıkarlarına hizmet edecek rasyonel tercih olacağına göre, bu yaklaşım kendini dayatıyor da denebilir.

Tabii AB'nin söz konusu geleceğe hangi adımlarla ve hangi şartlarda hazırlanacağı, hazırlanıp hazırlanamayacağı ayrı konu, ama Türkiye açısından demokrasi, insan hakları ve hukukun üstünlüğünün yeniden inşasına imkan veren bir zeminin yeşertilmesi başlıca önceliği oluşturuyor olsa gerek.



Prof. Dr. Sanem Baykal, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nden 1990'da mezun oldu. Şubat 1992'de Ankara Üniversitesi AT Anabilim Dalı'nda asistan olarak akademik kariyerine başladı. Yüksek lisansını Jean Monnet bursu ile Londra Üniversitesinde, doktorasını Ankara Üniversitesinde AB Hukuku alanında tamamladı. 2003 yılında A.Ü. Hukuk Fakültesi AB Hukuku Anabilim Dalına yardımcı doçent olarak atandı. 2004-2005 akademik yılında New York Üniversitesi (NYU) Hukuk Fakültesi tarafından verilen "Hauser Research Scholar" bursuyla Jean Monnet Merkezi'nde "Emile Noel Fellow" programında doktora sonrası çalışma yaptı. A.Ü. Hukuk Fakültesi AB Hukuku Anabilim Dalı başkanlığını Haziran 2006, A.Ü Sosyal Bilimler Enstitüsü AB ve Uluslararası Ekonomik İlişkiler Anabilim Dalı Başkanlığını ise Eylül 2010 tarihleri itibariyle yürütmeye başlayan Sanem Baykal, Aralık 2006'da "AB Hukuku Doçenti" unvanını aldı, Ocak 2014'te ise Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesinde profesörlüğe atandı. Sanem Baykal 1 Ekim 2009-30 Eylül 2012 tarihleri arasında T.C. Avrupa Birliği Bakanlığı'nda görevlendirilmek suretiyle "AB Hukuku Başkanı" olarak görev yaptı. Ekim 2012-Eylül 2018 arasında Ankara Üniversitesi ATAUM'da Müdür Yardımcılığı ve Müdürlük görevini üstlenen Sanem Baykal, Ağustos 2019'da TOBB-ETÜ Hukuk Fakültesinde göreve başladı. "AB Hukuku" ve "Türkiye-AB İlişkileri" alanlarında Türkiye'de ve yurtdışında yayınlanmış kitap, makale, bildiri, kitap bölümü gibi çalışmaları bulunmaktadır.

Bu yazıya atıf için: Sanem Baykal, "Türkiye-AB İlişkilerinde Yeniden Üst Düzeyli Diyalog: Umutlu Olmak Mümkün Mü? Ne İçin ve Ne Ölçüde?", *Panorama*,

Telif@UIK*Panorama*. Bu yazının tüm çevrimiçi ve basılı telif hakları *Panorama* dergisine aittir. Yazıda yer verilen görüşler yazarına/yazarlarına aittir. UİK Derneğini, *Panorama* Yayın Kurulunu, dergi editörlerini ve diğer yazarları bağlamaz.